

Kroniek

H.J.C.C.J. Wilschut

Kerk in verandering

Het jaar 2008 wordt voor de Gereformeerde Kerken in Nederland een synodejaar. Inmiddels is op de site van de GKv een indrukwekkende lijst deputatenrapporten verschenen. Elk deputaatschap rapporteert over eigen werkveld. Toch is er zoets als een rode draad aan te wijzen. Er is binnen de kerken enorm veel in beweging. We zijn onmiskenbaar een kerk in verandering. Er liggen nogal wat voorstellen op tafel, die vergaande veranderingen voorstaan. Wat dat betreft lijkt de komende GS Zwolle-Zuid een cruciale synode te worden.

Paradigmaverandering

De komende GS krijgt niet alleen met veranderingsvoorstellen te maken. Zij zal zich ook moeten bezighouden met het veranderingsproces zelf, zoals het zich binnen de kerken aan het voltrekken is. Deputaten Dienst en Recht leggen in hun rapport een analyse voor van de huidige situatie binnen de kerken. Al te vaak lopen kerkenraden en predikanten met elkaar vast. Wat is er aan de hand? Deputaten constateren zoets als een *paradigmaverandering*: de kaders waarbinnen je denkt en handelt, zijn als zodanig anders geworden. Er is maar niet alleen iets aan de oppervlakte veranderd. Nee, we zijn bezig structureel anders te worden.

Hoe je ook over het rapport van deputaten Dienst en Recht denkt - met deze constatering hebben zij wel een punt, waar we met elkaar niet omheen kunnen. Wij kunnen elkaar wel wijsmaken dat er dan wel een boel in beweging is, maar dat er *wezenlijk* niets aan de hand is. Maar terecht breken deputaten door deze illusie heen. 'De zogenaamde nieuwe vrijgemaakten hebben dus beslist een punt als ze een vergaand veranderingsproces waarnemen. We bewijzen niemand een dienst als we dat proces proberen te bagatelliseren met het argument dat we wat de kern betreft niet veranderd zijn' (rapport, p. 6). Jawel, antwoord 1, 21 en 60 HC zijn onder ons onaangevochten. Maar tegelijk is het verschil tussen het GK-lid van 1960 en dat van 2007 gigantisch, aldus het rapport.

In *De Reformatie* van 22 december 2007 uit dr. A.L.Th. de Bruijne scherpe kritiek op de voorstelling van zaken door deputaten Dienst en Recht. Hij mist allereerst de onderbouwing op basis van deugdelijke bronnen ('deskundige literatuur'). De typering acht hij bovendien te zeer beperkt door eigen blikveld. Ook ontbreekt een cultuuranalyse. Inderdaad kun je op de compleetheid en diepgang van de door deputaten gegeven analyse de nodige kritiek leveren. En toch - al zijn allerlei kanttekeningen te plaatsen, niet ontkend kan worden dat de waarnemingen van deputaten in de kerkelijke praktijk meer dan eens akelig herkenbaar zijn.

Dr. De Bruijne meent tevens dat deputaten ten onrechte gebruikmaken van de term 'paradigmaverandering'. Deze term uit de wetenschapsfilosofie wordt tegenwoordig te pas en te onpas gebruikt, alsof het gaat om onvermijdelijke ontwikkelingen/veranderingen (*Ref.* van 5 januari 2008). Daarmee heeft De Bruijne gewoonweg gelijk. De gebruikte term is aanvechtbaar en ondeugdelijk. Maar onder welke noemer je de situatie ook brengt, er is wel degelijk sprake binnen de kerk van *een nieuwe trend van denken en handelen, die verdergaat dan een optische verandering*. Er is iets bezig van een cultuuromslag. Al moet u mij niet vastspijkeren op deze term. Als de zaak maar helder is.

Terecht zeggen deputaten dat bij alle paradigmaverandering het hart van ons geloof onveranderd intact dient te blijven. 'De inhoud van deze belijdenisgeschriften staat binnen de GK buiten discussie, althans hóort buiten discussie te staan' (rapport, p. 10). Deputaten zijn

van mening dat dit inderdaad het geval is. Het gaat bij de paradigmaverandering om zaken die arbitrair zijn. Dat wil zeggen: 't is maar net hoe je kiest, het gaat om niet-principiële keuzes. Niemand mag zijn keuze, zijn toepassing van bijbelse uitgangspunten als de enig ware aan anderen opleggen. Integendeel, relativeer je eigen opvatting als één van de mogelijke opvattingen.

Van de paradigmaverandering geven deputaten een lijstje met verschillen tussen 'oud' en 'nieuw' (rapport, p. 6-9). Ze noemen het zelf 'tamelijk zwart-wit' en 'wellicht soms wat karikaturaal'. Tegelijk onthouden zij zich van een waardeoordeel. Het is ieders goed recht om te kiezen zoals hij kiest. Zeker, de verschillen roepen spanningen op. 'Toch bewijzen we elkaar geen dienst als we het veranderingsproces alleen als een probleem zouden zien' (rapport, p. 10). Natuurlijk, beschouw je dit proces als een verarming of als een gevaar, dan wordt het een probleem en je schiet in de verdediging. Maar beoordeel je het proces als arbitrair, dan kun je het als een uitdaging beschouwen, die nieuwe kansen biedt.

Over het lijstje 'oud' en 'nieuw' heeft inmiddels meer dan één scribent zich uitgelaten. P.A. Bergwerff meent in het *ND* van 1 december 2007, dat deputaten te zeer bij de vorm blijven hangen en eigenlijk uitkomen bij een versimpelde tegenstelling tussen gereformeerd - evangelisch. Velen zullen zich niet herkennen in de typering van 'oud' of van 'nieuw'. Ook A.L.Th. de Bruijne oefent zowel in de *Reformatie* van 22 december 2007 als van 5 januari 2008 kritiek uit op de door deputaten gegeven voorstelling van zaken. Zeker bij de kritiek in de *Reformatie* van 5 januari 2008 kan ik goed aansluiten. Met name bij de typering van 'oud' heb ik de neiging om nogal wat correcties aan te brengen. En zijn 'oud' en 'nieuw' nu werkelijk zulke gescheiden circuits als deputaten het doen voorkomen? Maar ook zakelijke kritiek op beide kanten van het lijstje neemt niet weg dat zich binnen de kerken wel degelijk een cultuuromslag aan het voltrekken is.

Arbitrair?

Deputaten stellen zich in hun rapport dus terughoudend op als het om de beoordeling gaat. En toch is hun verhaal méér dan alleen een analyse. Wanneer je de paradigmaverandering arbitrair noemt, heb je die tot een niet-principiële aangelegenheid verklaard. Het gaat niet om de bijbelse norm. Maar om de menselijke vorm. Een kritische beoordeling ontbreekt. De paradigmaverandering is een gegeven, waarvan de kerken kennelijk zonder meer moeten uitgaan. Daarop moet bijvoorbeeld de opleiding en toerusting van de predikanten afgestemd worden. Dat is - impliciet - toch een beoordeling. En zeker geen vrijblijvende beoordeling. Bij de nascholing van predikanten achten deputaten het wenselijk dat de lopende paradigmaverandering theologisch doordacht wordt. Die nascholing zou ook nog eens verplicht moeten worden gesteld.

Dat er zich binnen de kerken een cultuuromslag aan het voltrekken is, is een feit. Het ontkennen is je kop in het zand steken. Je zult er ook rekening mee moeten houden. Je kunt het algemene denk- en ervaringsklimaat niet negeren. Daarop inspelen kan betekenen dat je vormen van vroeger moet inleveren. Inderdaad, je moet de vormen niet heilig in zichzelf verklaren. Wat vroeger adequaat was, hoeft het in onze tijd niet meer te zijn. Dat kan de nodige angstgevoelens in werking zetten. Die je heel principieel verpakt. Terwijl het in feite om middelmatige dingen gaat. Het maakt veel gesprekken heel onvruchtbaar. Omdat je eigenlijk niet over argumenten praat, maar over gevoelens. Al mag dat besef best voorzichtig maken. Er is een grens aan wat mensen aan veranderingen verwerken kunnen.

Alleen, met de *feitelijkheid* van de cultuuromslag is de *aanvaardbaarheid* nog niet gegeven. Alle vormen in de kerk moeten blijvend getoetst worden aan het Woord van de Here. We hebben als kerk in te spelen op de tijd waarin we leven. Tegelijk dien je bedacht te zijn op het

verschil tussen *aansluiting* en *aanpassing*. Je kunt ook te ver meegaan, en ongemerkt bijbelse noties inleveren. Je bewegen in de cultuur van vandaag vraagt om het besef dat je als kerk ook een tegencultuur vertegenwoordigt. Omdat je wel *in* de wereld bent, maar niet *van* de wereld.

Dan heb je als kerk ook kritisch te zijn op jezelf. Dat is de moeite met de kwalificatie 'arbitrair'. Daarmee heb je op voorhand deze kritische toetsing opzijgezet. Die is hier blijkbaar niet aan de orde. Maar als kerk van het Woord heb je hier wel degelijk alert te zijn. En heb je zowel je oude (jazeker, die ook!) als je nieuwe vormen te toetsen. Doet de vorm werkelijk recht aan de norm? In hoeverre kun je vorm en inhoud van elkaar losmaken? Zijn er ook elementen in de 'paradigmaverandering' die vanuit het Woord om correctie en tegenspraak vragen? *Mag* alles wat er feitelijk aan de hand is?

Startpunt

Dr. P.L. Voorberg is van mening dat deputaten Dienst en Recht het belangrijkste in hun rapportage hebben vergeten: de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) zijn niet veranderd, omdat ze door Gods genade, tegen de tijdgeest in, nog steeds onverkort vasthouden aan Schrift en belijdenis (als kerken dan, van sommige leden valt dat wat tegen). Zie het ingezonden in het *ND* van 10 december 2007. Het is te merken dat dr. Voorberg (zoals hij zelf schrijft) afgaat op een krantenverslag. Want ook deputaten zijn van mening dat de inhoud van de belijdenisgeschriften in de GKv buiten discussie staan. Al voegen ze er veelbetekenend aan toe, dat dit zo hóórt te zijn. Die slag om de arm is vergelijkbaar met die van dr. Voorberg.

Zijn de GKv principieel aan het veranderen? Ik denk dat het te gemakkelijk is, wanneer je zonder mankeren zegt: Nee hoor, we staan met elkaar voor Schrift en belijdenis! Laten er incidenteel meningen worden uitgedragen die (voorzichtig gezegd) op gespannen voet kunnen staan met het gereformeerd belijden, als kerken gaan we er officieel voor. Dat laatste is waar. Het is ook iets om dankbaar voor te zijn. Maar daarmee is de kous niet af. Want hoe fungeert de band aan Schrift en belijdenis in onze kerkelijke praktijk? Ook zonder dat er daadwerkelijke afwijkingen zijn van het kerkelijk belijden, kan er iets misgaan in de omgang ermee. En kan er een ontwikkeling op gang komen, waarvoor we elkaar hebben te waarschuwen.

Hier is wel te signaleren dat binnen de kerken ook de visie op de Schrift en de belijdenis als zodanig in bespreking is. Dr. A.L.Th. de Bruijne wijst op zijn eigen bezinning op de Bijbel en ons gebruik van de Bijbel. Ook noemt hij de beweging die is ingezet naar een meer dynamische binding aan de belijdenis (*Ref.* van 22 december 2007). Ieder zal begrijpen dat het hier gaat om zaken van fundamenteel belang. Er zijn bij deze ontwikkelingen kritische en zelfs bezorgde vragen te stellen. Op deze onderwerpen hopen we dan ook zeker weer in ons blad terug te komen.

Voor mijn besef ligt aan de culturomslag binnen onze kerken een *verandering van startpunt ten grondslag*. Nog steeds willen de Gereformeerde Kerken kerken van het Woord zijn. Maar het maakt een heel verschil, of je bij dat Woord *begint* of dat je bij dat Woord *uitkomt*. Ik zal proberen duidelijk te maken wat ik bedoel. Wij waren steeds gewend om bij het Woord te beginnen en van daaruit bij de mens uit te komen. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat die volgorde omgekeerd is: dat het startpunt ligt bij de mens, om vanuit die mens het Woord te benaderen.

Daarin herken je de (postmoderne) tijd waarin we leven. Daar ligt het uitgangspunt niet meer in een algemeen geldende waarheid of norm. Zoals je ook niet meer denkt vanuit een geheel, dat groter is dan jijzelf. Dat werkt door - ongemerkt, dat begint niet met een bewuste keus - in

de kerk. Voor mijn idee kwam het rond de jaren '90 van de vorige eeuw aan de oppervlakte, toen onder ons de term 'normatief idealisme' begon rond te zingen. In de normstelling moest de zondige werkelijkheid betrokken worden. En dat was meer dan vanuit de norm rekening houden met die zondige werkelijkheid. Die werkelijkheid kreeg nu een plek in de normstelling zélf.

Hoe dan ook, er is iets van een omgekeerde beweging gekomen. Die is meer dan een accentverschil. Wie begint bij het Woord om uit te komen bij de mens, zal altijd zeggen: die mens heeft zich aan het Woord aan te passen. Natuurlijk, dan heb je oog voor de beperkingen van die mens. Soms moet je met minder genoegen nemen dan eigenlijk vanuit het Woord zou moeten. Dopers rigorisme is als regel de Gereformeerde Kerken vreemd geweest. Ook werd erkend dat soms het compromis *onvermijdelijk* is. Maar begin je bij de mens (zijn behoeften, verlangens, beperkingen enz.), dan maakt dat startpunt het moeilijk dat het Woord voluit voor zichzelf kan spreken. Misschien zit ik ernaast. Ik hoop het zelfs. Maar naar mijn waarneming is wat het nieuwe paradigma genoemd wordt, zo mensmiddelpuntig van aard.

Daarmee is niet gezegd dat dús de vroegere patronen goed en foutloos waren. Zoals ook niet elk element in het zogenaamde nieuwe paradigma bij voorbaat fout is. Zo zwart-wit ligt het niet. Maar die onderliggende wisseling van startpunt, die is wel degelijk principieel van aard. Heeft in onze kerk nog steeds het Woord het voluit voor het zeggen? Zo niet, dan is er mogelijk op papier niet zoveel veranderd. Maar in de realiteit van het kerkelijk (samen)leven wel degelijk. In dat opzicht geeft de situatie reden tot grote zorg. In hoeverre kan het Woord onze kerkelijke praktijk nog corrigeren en saneren, wanneer we het Woord vanuit de mens benaderen? Deputaten noemen zelf het verschil in omgang met de kerkelijke tucht. 'Oud' dacht vanuit de norm, 'nieuw' denkt vanuit de gedachte hoe mensen beter bij de norm kunnen worden gebracht: 'beter iets dan niets'. Dat kun je niet langer arbitrair noemen. Hier is wel degelijk principieel iets aan de hand.

Verstand en gevoel

Daarom is volgens mij de cultuuromslag tussen 'oud' en 'nieuw' niet onder te brengen in het verschil tussen 'verstand' (vroeger) en 'gevoel' (nu). De eerlijkheid gebiedt te erkennen dat we in het verleden vaak dachten de zaken te kunnen beslissen met redelijke argumenten. Wat dat betreft is er inmiddels meer besef gekomen van wat emotionele onderstromen met een mens doen. Een noodzakelijke correctie van een bepaalde eenzijdigheid. Al gaat het te ver om met deputaten te zeggen: in het oude paradigma was er een sterke gerichtheid op het verstand. Daardoor overheerste vaak het rationele in de kerkdiensten en de onderlinge omgang. Met name gehoorzaamheid aan Gods geboden zou een grote rol gespeeld hebben. Zo emotiearm en wettisch ging het in het verleden nou ook weer niet toe. Daarmee is een bepaalde rationele eenzijdigheid niet ontkend. Waarin de vrees voor subjectivisme van de weeromstuit tot objectivisme kon leiden. Maar als algemene typering is het trefwoord 'verstand' niet bruikbaar.

Dat kerkmensen in onze tijd meer gevoelsmatig reageren is eveneens een feit. Toch lijkt dat het eigenlijke probleem niet. Dat probleem is meer dat dit gevoel zo vaak het leidend beginsel wordt, van waaruit de zaken in de kerk en het eigen leven benaderd worden. Als iets maar goed 'voelt'. Dat is overigens evenzeer een vorm van eenzijdigheid.

Maar de Here dienen begint toch echt bij zijn Woord. Waarbij de liefde tot Hem voelen en denken wil beheersen en sturen. We zullen de Here liefhebben met ons hart en met ons

verstand. Of je nu een rationeel type bent of meer een emotioneel type - voor ieder in de kerk geldt: waar begin je? Bij het Woord of bij jezelf?

Praktijkvoorbeeld

Hoe hier het startpunt doorwerkt in de praktijk, wil ik illustreren aan de hand van een voorbeeld uit een ander deputatenrapport, en wel van deputaten Kerkmuziek. Deze deputaten stellen voor om het aan de vrijheid en de verantwoordelijkheid van de kerken over te laten om te zingen uit de bundel *Opwekking*. Weliswaar met inachtneming van de aanbevelingen van deputaten, maar toch: in principe kan uit heel de bundel gezongen worden.

Dan knipper je met de ogen. Waren we niet steeds op zoek naar criteria voor het kerklied, dat van schriftuurlijkheid voorop? Jawel. Maar de gesprekken werden oeverloos. Dus kozen deputaten voor een meer praktische aanpak. Mág er uit *Opwekking* gezongen worden? Ach, dat is geen vraag. Het gebeurt al. De mensen vinden het mooi. En met die feitelijke aanvaarding doet een nieuw criterium z'n intrede: smaak. Natuurlijk, soms zijn wat de schriftuurlijkheid betreft de marges smal, en de muzikale kwaliteit houdt ook niet altijd over. Maar velen zingen deze liederen graag. Daarom blijft het criterium 'schriftuurlijkheid' nog wel. Alleen, wat dat betreft moet je de opwekkingsliederen met een zekere ruimhartigheid (!) benaderen. Populariteit weegt in feite zwaarder dan schriftuurlijkheid.

Het is in vele opzichten een treffende illustratie van het verschil in denkrichting. Je begint niet bij de bijbelse norm. Maar bij de menselijke behoefte en smaak. Waarbij elke plaatselijke kerk zelf maar moet beslissen. Hier dicteert de kerkelijke praxis de kerkelijke regelgeving. Nee, dat hoeft niet altijd verkeerd te zijn. Het kerkrecht is wat de principia betreft trendsettend en kan in de uitwerking daarvan trendvolgend zijn. Al geldt wel de afspraak dat geen kerk op eigen houtje van de afgesproken regels zal afwijken (art. 84 KO). Maar - hier gaat de kerkelijke praktijk ook aan de bijbelse norm vooraf. Smaak wordt beslissend. En over smaak valt niet te twisten. O nee? Moet u eens zien wat een herrie en ellende er komt, wanneer de GS hier deputaten zou volgen.

Tussen haakjes, met dit voorstel van de deputaten wordt stilzwijgend een deel van de Koersbepaling van Zuidhorn geannuleerd. En wel de afspraak dat we zingen uit wat vrijgegeven is, al zijn er uitzonderingen mogelijk die uitzondering moeten blijven. Trouwens, waarom we nog langer werken aan een eigen gezangbundel, wordt ook de vraag. Waarom nog langer selecteren, wanneer andere bundels (ook *Psalmen van nu*) vrij gegeven worden?

Maar wat met name treft, is dat principiële weging achterwege blijft. Van verschillende kanten is gewezen op de schaduwkanten van *Opwekking*. Je ontmoet er niet de bijbels-reformatorische theologie van het kruis, maar een theologie van de glorie. Het wordt vermeld - en gepasseerd. Alsof het evangelicale denkklimaat past in een gereformeerde kerkdienst.

Binnen evangelicale kring zélf begint men hier en daar met het triomfalistisch karakter van *Opwekking* moeite te krijgen. Iemand van hun eigen mensen - de baptist Jeroen Bol - waarschuwde onlangs voor het vlakke, doorgesloten, ervaringsgerichte geloof in evangelicale kring, met als exponent de bundel *Opwekking* (zie het brede verslag in *Trouw* van 21 november 2007). Hoe argeloos kan een gereformeerd mens dan nog zijn?

Evangelicaal

Deputaten Dienst en Recht merken op dat de bezinning op onze eigenheid als Gereformeerde Kerken in onderscheid met andere, met name evangelische kerken nog in de kinderschoenen staat (rapport, p. 10). Dat deze bezinning geïntensiveerd moet worden, zal waar zijn. Je ontmoet binnen de kerken links en rechts een onkritische openheid voor het evangelicale en zelfs charismatische denken. Toch is die bezinning al veel langer op gang. Meer dan één publicatie verscheen erover de afgelopen jaren in gereformeerde kring.

Blijkbaar moet die bezinning nogmaals aan de orde worden gesteld. Dan zal ook hier blijken dat het startpunt beslissend is. Het evangelicale klimaat loopt in diverse opzichten parallel met het algemene leefklimaat. Ik denk aan de optimistische visie op de mens. Eveneens aan de tendens tot individualisering. Weer wreekt het zich wanneer je je startpunt neemt bij jezelf. Het 'voelt' vaak goed in de diensten in evangelicale kring. Dan worden leerverschillen ondergeschikt. Moet het dopen van kinderen nou echt zo zwaar wegen?

Die instelling maakt dan ook kwetsbaar voor allerlei charismatische idealen. Veel aandacht voor het werk van de Heilige Geest is uitvergroete aandacht voor het eigen ik. Hier zou een aanvullende analyse gewenst zijn. In hoeverre heeft de openheid van het evangelicale en charismatische denken de culturomslag bevorderd? Of is hier geen sprake van een (mede)oorzaak, en gaat het hier eerder om een gevolg?

Kruispunt

Het is dus niets te veel gezegd om te stellen dat de GS Zwolle-Zuid een cruciale synode lijkt te worden. Ds. J.H. Kuiper schreef in de *Gereformeerde Kerkbode Groningen, Fryslân, Drenthe* van 7 december 2007 dat de komende synode mag proberen de kerken hun plaats te laten innemen in het midden van de cultuur van vandaag. De opgave kan nog ingrijpender geformuleerd worden: *de analyse van deputaten Dienst en Recht - hoe je die ook taxeert - dwingt om de principiële voorvraag onder ogen te zien in welke richting we ons als kerken bewegen*. We staan met elkaar wel degelijk voor een kruispunt. Dat onze identiteit als kerken raakt. Hopelijk krijgt die principiële voorvraag ook voorrang op de agenda van de GS. Laat die voorvraag vooral voorrang hebben in onze gebeden!

Afgesloten op 7 januari 2008.